

LIMBURGSE VOGELS

Een uitgave van de Werkgroep Limburgse Vogels,
de Vogelwacht Limburg
en het Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg

Jaargang 1 (1990) nummer 4

LIMBURGSE VOGELS

Opgericht in maart 1989, is een uitgave van de Werkgroep Limburgse Vogels, de Vogelwacht Limburg en het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Limburgse Vogels verschijnt viermaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Redactie

De Werkgroep Limburgse Vogels wordt gevormd door de zelfstandige redactie van 'Limburgse Vogels' bestaande uit:

Ernest van Asseldonk
Jan Boeren
Rob van der Laak
Karel Lemmens
Boena van Noorden
Frans Schepers
Ran Schols
Henk Swinkels

Fotoredactie

Ran Schols

Redactie-secretaris

Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen

Layout, zetwerk & drukwerkbegeleiding

Desktop Publishing ComPres Maastricht 043-473194

Contactadres & abonnementen

Karel Lemmens, Wilhelminalaan 71, 6301 GH Valkenburg a/d Geul

Abonnementen

f 17,50 per jaar, overmaken op gironummer 1703655, ten name van Vogelwacht Limburg, o.v.v. 'Limburgse Vogels'. Leden van de Vogelwacht Limburg en het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg krijgen f 2,50 korting.

Adressen:

Vogelwacht Limburg, p/a Barbarastraat 8, 6164 HK Geleen
Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, p/a
Bosquetplein 6-7, 6211 KJ Maastricht.

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en dergelijke schriftelijk doorgeven aan het contactadres.
Opzeggingen dienen vóór 1 januari van het nieuwe kalenderjaar te geschieden.

Tekening omslag

Zwartkop (Elwin van der Kolk)

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 1, nr. 4, december 1990.

ARTIKELN

- 1 Zeldzame en schaarse broedvogels in Limburg in 1989 (*Frans Schepers, Ernest van Asseldonk en Boenavan Noorden*)
- 13 De Kramsvogel als broedvogel in het Roerdal in 1990 (*Jan Boeren*)
- 16 De Kievit *Vanellus vanellus* als Zuidlimburgse akkervogel (*Fred Hustings*)

BIJZONDERE WAARNEMINGEN

- 25 Pestvogels in Geulle, voorjaar 1990 (*Math Dolmans*)
- 25 Kwartelkoning in de Bouxweerd, augustus 1990 (*Ron Berkhout*)
- 27 Poelruiter, nieuwe soort voor Limburg (*Wouter Helmer & Ran Schols*)

VERSCHEENEN RAPPORTEN EN VERSLAGEN

- 27 De broedvogels van Terworm en Prickenis in 1989 (*Frans Schepers*)
- 28 Jaarverslag 1989 VWG "De Haeselaar", Echt (*Frans Schepers*)
- 28 Het belang van de Zuidlimburgse beken voor de fauna (*Henk Swinkels*)
- 29 De Bergerheide, meer dan zand alleen (*Jo van der Coelen*)

MET 'LIMBURGSE VOGELS' 1991 IN !

in onze provincie verzameld is, zou dat erg zonde zijn. Overigens zullen in het najaar van 1991 de gegevens van van vijf jaar BSP in Limburg op een rijtje worden gezet.

Het nu voorliggend verslag blikt alleen terug op 1989. De auteurs hopen dat dit een stimulerende invloed zal hebben op het enthousiasme voor het veldwerk in de komende jaren.

Werkwijze

In 1989 is er geen verschil opgetreden in werkwijze ten aanzien van het veldwerk of de uitwerking of presentatie van de gegevens. Vandaar dat hier kan worden volstaan met een verwijzing naar (uiteraard) de handleiding voor het BSP-broedvogels (SOVON, 1986) alsook het verslag over het jaar 1988 (Van Asseldonk *et al*, 1989).

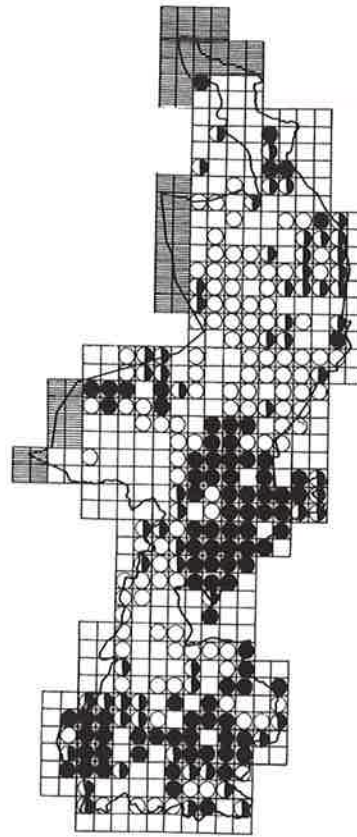
Resultaten

Onderzoeksintensiteit

Voor de aanduiding van de onderzoeksintensiteit is eenzelfde aanduiding gehanteerd als voor 1988. Per kwartblok is het volgende onderscheid gemaakt:

- Goed onderzocht: alle kolonievogels, alle zeldzame soorten en een aantal schaarse soorten zijn onderzocht (dichte zwarte stip);
- redelijk goed onderzocht: alle kolonievogels, de meeste zeldzame soorten zijn onderzocht, en vrijwel geen schaarse (halfopen zwarte stip);
- slecht onderzocht: alleen losse meldingen zijn ingestuurd (open stip).

Volgens deze indeling is in figuur 1 de onderzoeksintensiteit per kwartblok aangegeven. Hieruit blijkt dat vooral in Midden-Limburg (vooral ten oosten van de Maas) en in Zuid-Limburg goed onderzochte kwartblokken aanwezig zijn. In Noord-Limburg is de hoofdmoot van de kwartblokken redelijk goed onderzocht. Ook blijken er een aantal grote leemten in het BSP-onderzoek te zijn. Dit betreft vooral de Kop van Noord-Limburg, de zone Venray-Horst-Venlo, de omgeving Weert-Nederweert en het gebied Sittard-Geleen. Van sommige van deze regio's is bekend

Figuur 1: Onderzochte kwartblokken voor het Bijzondere Soorten Projekt in 1989 in Limburg. Gearceerd: niet behorend tot district 17. Verklaring symbolen: zie tekst.

dat er wel degelijk broedvogelgegevens verzameld worden, maar ze komen blijkbaar niet bij SOVON binnen.

In tabel 1 zijn de aantallen onderzochte kwartblokken vermeld. Daarbij is de - inmiddels gebruikelijke - werkdistrictindeling gehanteerd (Noord-, Midden- en Zuid-Limburg).

Uit deze tabel kunnen we opmaken dat ten opzichte van 1988 (vgl. Van Asseldonk *et al*, 1989) in totaliteit duidelijk sprake is van een tanende BSP inspanning. Vooral de goed en redelijk goed onderzochte kwartblokken zijn sterk in aantal verminderd (resp. 39 en 13 % minder, gezamenlijk 23 %). Dit komt vooral op het conto van Zuid-Limburg, waar sprake is van de grootste afname.

in onze provincie verzameld is, zou dat erg zonde zijn. Overigens zullen in het najaar van 1991 de gegevens van vijf jaar BSP in Limburg op een rijtje worden gezet.

Het nu voorliggend verslag blikt alleen terug op 1989. De auteurs hopen dat dit een stimulerende invloed zal hebben op het enthousiasme voor het veldwerk in de komende jaren.

Werkwijze

In 1989 is er geen verschil opgetreden in werkwijze ten aanzien van het veldwerk of de uitwerking of presentatie van de gegevens. Vandaar dat hier kan worden volstaan met een verwijzing naar (uiteeraard) de handleiding voor het BSP-broedvogels (SOVON, 1986) alsook het verslag over het jaar 1988 (Van Asseldonk *et al*, 1989).

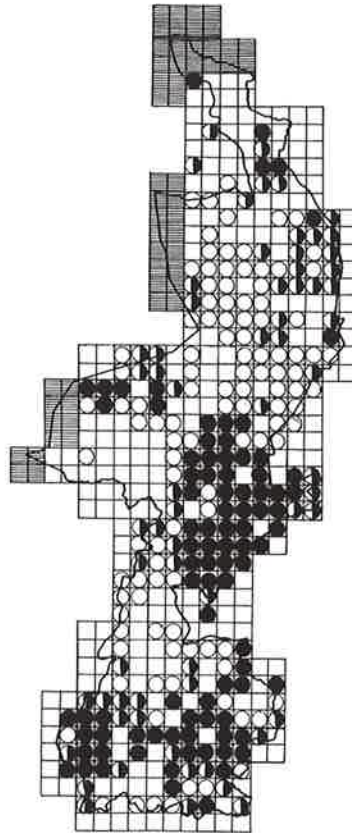
Resultaten

Onderzoeksintensiteit

Voor de aanduiding van de onderzoeksintensiteit is eenzelfde aanduiding gehanteerd als voor 1988. Per kwartblok is het volgende onderscheid gemaakt:

- Goed onderzocht: alle kolonievogels, alle zeldzame soorten en een aantal schaarse soorten zijn onderzocht (dichte zwarte stip);
- redelijk goed onderzocht: alle kolonievogels, de meeste zeldzame soorten zijn onderzocht, en vrijwel geen schaarse (halfopen zwarte stip);
- slecht onderzocht: alleen losse meldingen zijn ingestuurd (open stip).

Volgens deze indeling is in figuur 1 de onderzoeksintensiteit per kwartblok aangegeven. Hieruit blijkt dat vooral in Midden-Limburg (vooral ten oosten van de Maas) en in Zuid-Limburg goed onderzochte kwartblokken aanwezig zijn. In Noord-Limburg is de hoofdmoot van de kwartblokken redelijk goed onderzocht. Ook blijken er een aantal grote leemten in het BSP-onderzoek te zijn. Dit betreft vooral de Kop van Noord-Limburg, de zone Venray-Horst-Venlo, de omgeving Weert-Nederweert en het gebied Sittard-Geleen. Van sommige van deze regio's is bekend

Figuur 1: Onderzochte kwartblokken voor het Bijzondere Soorten Projekt in 1989 in Limburg. Gearceerd: niet behorend tot district 17. Verklaring symbolen: zie tekst.

dat er wel degelijk broedvogelgegevens verzameld worden, maar ze komen blijkbaar niet bij SOVON binnen.

In tabel 1 zijn de aantallen onderzochte kwartblokken vermeld. Daarbij is de - inmiddels gebruikelijke - werkdistrictindeling gehanteerd (Noord-, Midden- en Zuid-Limburg).

Uit deze tabel kunnen we opmaken dat ten opzichte van 1988 (vgl. Van Asseldonk *et al*, 1989) in totaliteit duidelijk sprake is van een tanende BSP inspanning. Vooral de goed en redelijk goed onderzochte kwartblokken zijn sterk in aantal verminderd (resp. 39 en 13 % minder, gezamenlijk 23 %). Dit komt vooral op het conto van Zuid-Limburg, waar sprake is van de grootste afname.

Kolonie/Jaar	1985	1986	1987	1988	1989
Stevensbeek*			4	22	24
Zwart Water, Venlo					1
Het Kruis, Nederweert	2	2	2	2	3
Grote Moost, idem		3	2	11	16
Meggelveld, Wessem	20	124	109	208	203
Maascentrale, Buggenum	2	2	3	5	21
Landgoed Osen, Linne					10-25
Totaal	24	131	120	248	278-293

Tabel 3: Verloop van het aantal broedparen van de Blauwe Reiger in Limburg in de periode 1985 tot en met 1989.

*Gelegen in Noord-Brabant, maar in district 17

doordat Kokmeeuwen de uitgelegde vlotjes ook als broedplaats wisten te waarderen (mond. med. M.H. van Deursen, 1989). Toch bleken 10 van de 12 broedsels zich op de vlotjes te bevinden. Buiten de Groote Peel werden van deze moerasstern geen territoria gelokaliseerd.

Oeverzwaluw - *Riparia riparia*

Ondanks het feit dat een aantal Limburgse oeverzwaluwkolonies niet geteld zijn, werden er in 1989 meer bezette nestholen vastgesteld. Uit de beschikbare gegevens blijkt dat de Oeverzwaluw

De Blauwe Reigerkolonie bij Wessem kan door haar gestage groei inmiddels tot de grotere kolonies van Nederland gerekend worden (foto: H. Koks)

Soort	Noord	Midden	Zuid	Totaal
Kuifleeuwerik	5	-	-	5
Boomleeuwerik	84-111	62	33	179-206
Blauwborst	48-76	11	3	62-90
Roodborsttapuit	70-100	33	4	107-137
Tapuit	4	1	2	7
Sprinkhaanrietzanger	10	6	-	16
Snor	1	-	-	1
Barmsijs	-	-	1	1
Kruisbek	-	1	2	3
Algemene broedvogels				
Grutto (k)	43	0	1	44

Vervolg tabel 2

in Limburg in 1989 ten opzichte van 1988 met minstens 10 % is toegenomen. Leijs (1990) schat dat deze vogelsoort landelijk met bijna 47 % is toegenomen. De werkelijke vooruitgang van de Limburgse populatie ligt dan ook waarschijnlijk hoger.

Uit figuur 3 blijkt dat het Maasdal de meeste kolonies herbergt. Vooral langs de niet-gekanaliseerde Grensmaas tussen Maastricht en Maasbracht treft men veel kolonies aan op min of meer natuurlijke (niet door de mens geschapen) oevers en steilranden.

Het is jammer dat er enkele kolonies gemist zijn. Iedereen die op de hoogte is van de ligging van oeverzwaluwkolonies wordt verzocht om deze te tellen. Om dubbel werk te voorkomen kan men contact opnemen met de districtscoördinator (zie ook oproep in *Limburgse Vogels*, nr. 3-1990).

Zeldzame broedvogels

Geoorde fuut - *Podiceps nigricollis*

De Geoorde Fuut heeft in 1989 een erg goed jaar gehad. In Limburg ging het aantal broedparen ten opzichte van 1988 van 2 naar 12-18 paar! In tabel 4 is het aantalsverloop van deze soort in Limburg sedert 1985 vermeld. In de Zoom (Nederweert)

werd een 'kolonie' van maar liefst 8 paartjes vastgesteld. Alle Geoorde Futen broedden in kokmeeuwenkolonies.

Ijsvogel - *Alcedo atthis*

Ijsvogels werden aangetroffen langs de volgende rivieren en beken: Kanaal van Deurne/Helenaart, Leubeek, Tengelroysche Beek, Swalm, Roer, Roode Beek, Oude Maas, Grensmaas, Geul, Gulp en Worm (figuur 4). Daarnaast werden territoria gevonden op de Jammerdaalse Heide, Kasteelpark Elsloo en grindgat Eijsden. In totaal werden 16 territoria gevonden (in 1988 4). In 1988 werd er in Noord-Limburg zelfs geen enkel territorium gevonden (dit jaar 2). Helaas zijn de meeste beken in Noord- en Midden-Limburg ge(ab)normaliseerd, zodat vele voor de Ijsvogel ongeschikt zijn. Gelukkig zijn ook enkele beken van dit geweld gespaard gebleven, en het is niet bepaald toevallig dat juist hier weer Ijsvogeltjes gezien zijn. De soort lijkt zich, na een zeer aarzelend begin, nu toch echt te gaan herstellen van de extreem lage stand na de strenge winters van 1984 tot en met 1987 (zie ook Hermans *et al*, 1990).

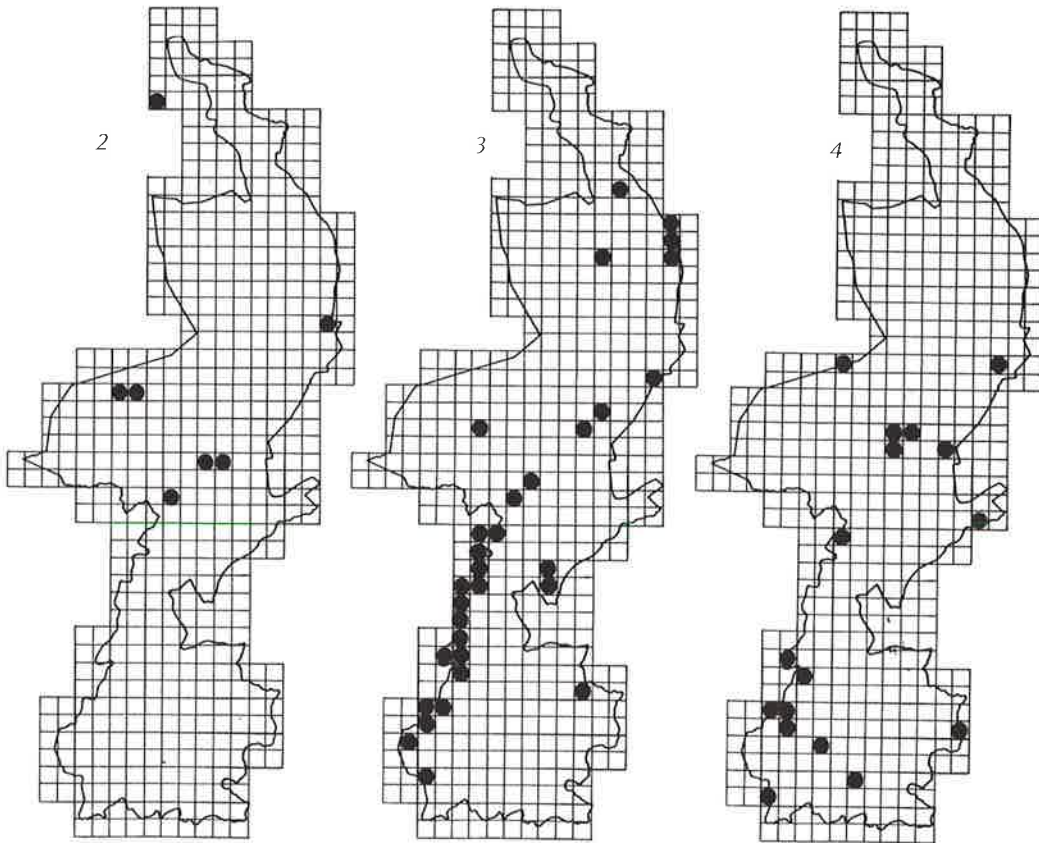
Grote Gele Kwikstaart - *Motacilla cinerea*

Op de kop af 100 territoria van de Grote Gele

Overige zeldzame broedvogels

Uiteraard leverde het inventarisatiewerk ook in 1989 zeer bijzondere waarnemingen op. Zo was er wederom een zangwaarneming van een Bergfluits in Zuid-Limburg (zie Boeren, 1990), werd een territorium van een Keep in Noord-Limburg vastgesteld en broedde er mogelijk een Oeverloper langs de Grensmaas. Ruim 70 jaar na het vaststellen

van het eerste broedgeval van de Pijlstaart in Nederland in de Peel onder Venray (Hens, 1965), werd er in de Groote Peel gedurende het hele broedseizoen een paartje Pijlstaarten waargenomen. Broedzekerheid kon echter helaas niet worden verkregen. Andere meldingen betreffen een Kwak in Noord-Limburg en wederom een waarneming van een Oehoe in Zuid-Limburg.

Figuur 2, 3 en 4: Verspreiding van de Blauwe Reiger (2), Oeverzwaluw (3) en Ijsvogel (4) in 1989

Figuur 5, 6 en 7: Verspreiding van de Kwartel (5), Kleine Plevier (6) en Grutto (7) in 1989.

Kuifleeuwerik - *Galerida cristata*

Het bijzonder lage aantal Kuifleeuweriken dat in 1989 werd gevonden is tekenend voor de situatie waarin deze soort verkeert. Hoewel deze soort in het kader van het BSP in Limburg nog relatief weinig aandacht heeft gekregen, is het duidelijk dat ze nog slechts zeer lokaal en in zeer lage dichtheden is aan te treffen. SOVON is erg benieuwd naar gegevens van deze soort, en bij deze dan ook een oproep om hier in de komende jaren extra aandacht aan te schenken. Geschikt ogende biotopen, zoals stadsrand- en bouwzones, industrieterreinen en dergelijke kunnen het best in de periode half maart tot half mei worden afgezocht (zie ook Hustings *et al*, 1985). Mogelijk zijn er nog kleine concentraties van deze soort in Limburg aanwezig.

Roodborstapuit - *Saxicola torquata*

Ten opzichte van 1988 is er weinig veranderd in het voorkomen van de soort in Limburg. In Zuid-Limburg blijft er sprake van een zeer laag aantal territoria, terwijl de soort in Noord- en Midden-Limburg plaatselijk in zeer hoge dichtheden kan voorkomen, met name op de heidevelden (Van Asseldonk, 1990). De afname die geconstateerd is in Noord-Limburg kan mede worden veroorzaakt door afname en verschuiving van de onderzoeksintensiteit aldaar. Met name voor een soort als de Roodborstapuit zijn systematische inventarisaties in vaste kwartblokken de enige manier om iets te kunnen zeggen over toe- en/of afname van de soort.

in Limburg in ieder geval landelijk gezien zeer bruikbare resultaten oplevert.

Dankwoord

Alle BSP-medewerkers worden wederom hartelijk bedankt voor hun vrijwillige inzet. Dankzij hun enthousiasme kon dit overzicht opgesteld worden. Wij hopen dat dit in de komende jaren zo zal blijven.

Districtscoördinatoren in Limburg

Geïnteresseerden in het Bijzondere Soorten Projekt in Limburg, mensen die nog over gegevens beschikken, of personen die graag meer informatie willen hebben, kunnen contact opnemen met de coördinator in hun regio. Dit zijn:

- Noord-Limburg: Boena van Noorden,
Maassingel 144, 5751 VS
Deurne (04930-20189)
Antwoordnummer 1014,
5750 WB Deurne
- Midden-Limburg: Ernest van Asseldonk,
Schout Kellenerstraat 68,
6042 XH Roermond
(04750-25780)

- Zuid-Limburg: (nog geen antwoordnummer)
Frans Schepers,
Ophoven 56, 6133 XW
Sittard (04490-28863)
Antwoordnummer 1506,
6130 WB Sittard

Literatuur

- Asseldonk, E. van. 1990. Broedvogels van de Meynweg in 1988 en 1989. *Limburgse Vogels* 3 (1): 1-11.
- Asseldonk, E. van, B. van Noorden & F. Schepers. 1989. Resultaten van het Bijzondere Soorten Projekt in Limburg in 1988. *Limburgse Vogels* (proefnummer): 2-14.
- Boeren, J. 1990. Bergfluiters op de Meynweg, 1990. *Limburgse Vogels* 1(3): 29.
- Hens, P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Reeks XV, Maastricht.
- Hermans, J., R. Gubbels, F. Schepers en R. Schols. 1990. Het belang van de Zuidlimburgse beken voor de fauna. In: *Beken en beekdalen in Zuid-Limburg*, Publicaties Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, p. 35-68. Reeks XXXVIII, Maastricht.
- Hustings, M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen (red). 1985. Vogelinventarisatie. *Natuurbeheer in Nederland*, 3. Pudoc, Wageningen/Vogelbescherming, Zeist.
- Hustings, F., F. Post & F. Schepers (1990). Verdwijnt de Grauwe Gors *Miliaria calandra* uit Nederland? *Limosa* 63: 103-111
- Kwint N. 1989. Achterhoek BSP SOVON, Nieuwsbrief 12.
- Leijs H.N. 1990. Inventarisatie van de Oeverwaluw *Riparia riparia* in 1989 in Nederland. *Het Vogeljaar* 38: 151-157.
- SOVON, 1990. SOVON-Nieuws, nr.1.

Rectificatie

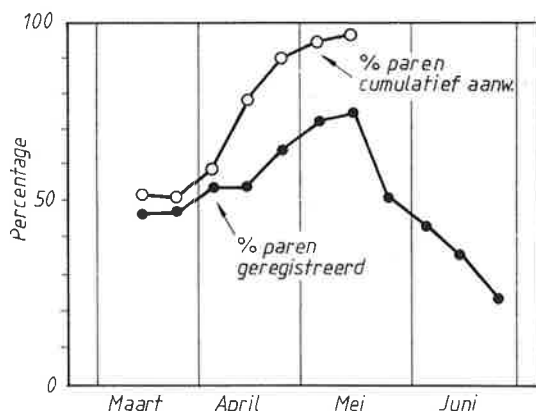
Op verzoek van de auteur vermelden wij dat in het artikel "Waarnemingen van Sterns in het Maasgebied bij Tegelen" (*Limburgse Vogels* nr. 3, pagina 21) een storende fout staat.

De waarnemingsdatum van twee Reuzensterren bij Steyl is niet 14 juli 1987, maar 17 april 1987.

bleek echter de periode eind april-eerste helft mei het meest gunstig te zijn. In de periode ervoor treden als gevolg van o.a. grondbewerking allerlei verschuivingen op, en na eind mei zijn veel legfels uitgelopen, waarna de vogels zich met hun jongen over tientallen tot honderden meters kunnen verplaatsen. Bovendien ontnemen het (tot de maaidatum) opschietende gras en de snel groeiende gewassen op de akkers het zicht op aanwezige vogels. Problematischer zijn verschuivingen en late vestigingen in het broedseizoen. Doordat de waarnemingen per datum herkenbaar waren op de territoriumkaart, konden verschuivingen binnen een broedseizoen soms via interpretatie van de waarnemingen op de kaart worden opgespoord. In andere gevallen kunnen er wel eens dubbel tellingen zijn opgetreden. Vermoedelijk vallen deze echter in het niet bij de onderschattingen die gemakkelijk kunnen optreden. Broedende vogels zijn in hobbelig landschap en onder minder goede lichtomstandigheden soms verbazingwekkend lastig te ontdekken. Ook kunnen de partners van broedende vogels soms op honderden meters afstand gaan foerageren (Bottema, 1990).

De telbaarheid van Kieviten onder Zuidlimburgse omstandigheden is voor wat betreft de Vrank nader uitgezocht (figuur 1). De waarnemingen per bezoek zijn daarbij gerelateerd aan het aantal territoria dat na afloop van het broedseizoen bekend was. Omdat de vogels niet individueel kenbaar waren via bijvoorbeeld kleurringen en er in de praktijk vanwege verschuivingen en hervestigingen geen sprake was van een over het hele broedseizoen stabiel broedbestand, is dit natuurlijk wel een papieren interpretatie van de werkelijke veldsituatie.

In 1983-90 bleek dat bij aanvang van de tellingen, half maart, ongeveer de helft van de uiteindelijke territoria bezet was. In april vond een snelle aanvulling van het broedbestand plaats en begin of half mei was dit compleet, in die zin dat er na deze periode geen nieuwe territoria meer gevestigd werden. De trefkans (het aantal territoria dat per bezoek genoteerd werd, gedeeld door het totale aantal uiteindelijk bekende territoria) bedroeg aan het begin van het seizoen 50% als gevolg van het nog incomplete broedbestand. Half mei, wanneer bijna alle broedparen eieren of jongen hadden, bedroeg de trefkans ca. 75%. Na half mei nam de trefkans snel af. De toenemende gewashoogte (mais) en wegtrek van mislukte broedparen zullen

Figuur 1: Voorkomen van Kieviten in de loop van het broedseizoen op de Vrank, Voerendaal. Per bezoek is het deel van het broedbestand weergegeven dat aanwezig was resp. geregistreerd werd. Gegevens zijn gemiddeld per maanddecade over 1983-90.

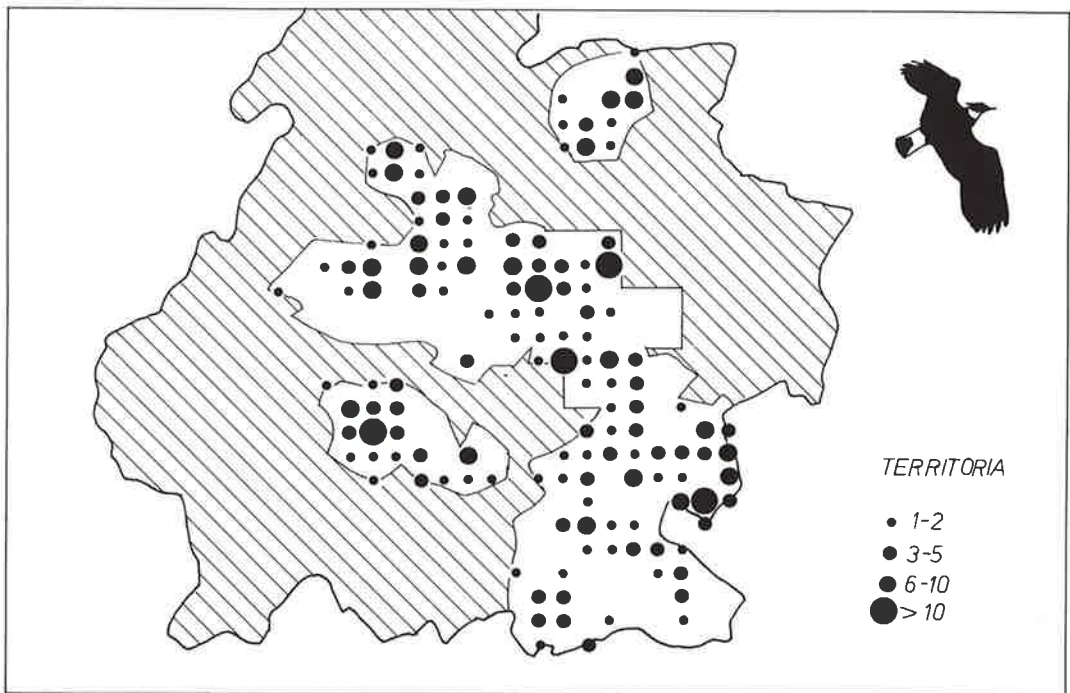
hiervoor verantwoordelijk zijn. Gemiddeld over het hele seizoen bedroeg de trefkans 55% (aantal territoria 278, aantal controles 2114).

Hoewel, zoals hiervoor gezegd, de kans op dubbel tellingen niet denkbeeldig is, bleek tijdens het veldwerk op de Vrank dat ook in de optimale inventarisatie-periode slechts 75% van de vogels per bezoek gevonden werden. De aantallen in de weinig intensief onderzochte gebieden zullen derhalve beslist eerder onderschat dan overschat zijn. De aantalsopgaves in de slechts eenmaal bezochte deelgebieden moeten worden beschouwd als niet meer dan een globale indicatie van de werkelijke aantallen.

Aantalsverloop

In de jaren zeventig en tachtig heeft de Kievit zich in Zuid-Limburg op allerlei plaatsen gevestigd waar ze voorheen ontbrak. Bovendien is op de reeds bezette broedplaatsen het aantal broedparen doorgaans sterk toegenomen. Exemplarisch in dit verband zijn de tellingen op de Kunderberg en de Vrank (figuur 2).

Op de Kunderberg heeft de soort zich gevestigd in de tweede helft van de jaren zeventig. De snelle toename eind jaren zeventig-begin jaren tachtig

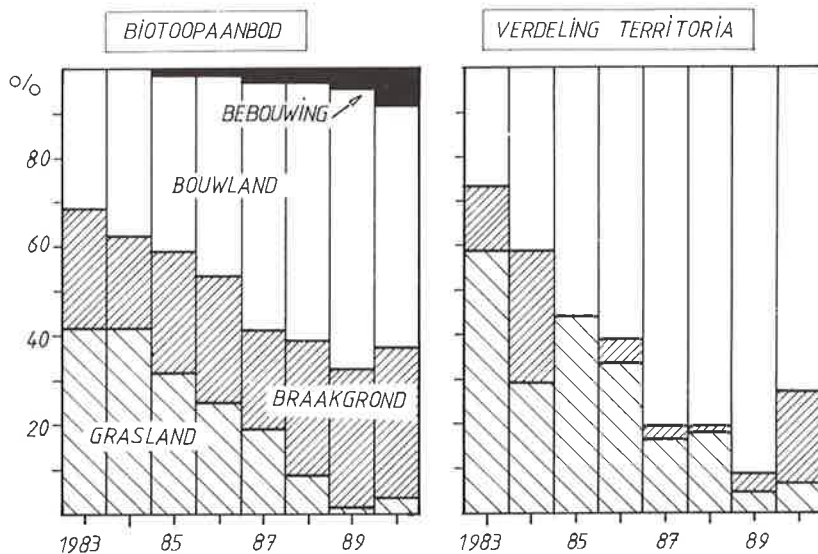
Figuur 3: Aantal territoria per kilometerhok van de Kievit in 1986-90. Niet onderzochte gebieden zijn gearceerd.

De Vrank nader bekeken

De Vrank bestond rond 1970 voor een groot deel uit tamelijk natte graslanden. In dit enige mij destijds bekende 'weidevogelgebied' uit de verre omgeving van Heerlen stonden dat jaar Paapje, Zomertaling, Slobeend en Watersnip op de lijst van vermoedelijke of zekere broedvogels. Het was een van de weinige gebieden rondom mijn toenmalige woonplaats met een voor lokale begrippen goede stand van Kieviten. Momenteel is de Kievit er de talrijkste broedvogel. De dichtheden die hier in de laatste jaren werden bereikt (tot 58 paar/100 ha) behoren vermoedelijk tot de hoogste die in Zuid-Limburg gehaald kunnen worden. Toch is dit gebied in de afgelopen 15 jaar aan grote veranderingen onderhevig geweest. De succesvolle aanpassing van de Kievit aan een snel veranderend landschap maakt een uitwijding over dit gebied zinvol.

De Vrank veranderde vooral in 1983-90 sterk van aanzien. In het begin van deze periode bestond het gebied nog merendeels uit open graslanden, enkele akkers en een braakliggend gebied waartoe een gronddepot behoorde. Vanaf 1985 werden wegen aangelegd en werd een aanvang genomen met woningbouw. Gelijktijdig werd het merendeel van de graslanden gescheurd en omgezet in bouwland, vooral mais- maar ook wel bieten- en aardappelakkers. Bouwrijp gemaakte terreinen bleven doorgaans enige tijd braak liggen alvorens in gebruik te worden genomen (figuur 5 links).

In 1983-84 broedde ruim de helft van de Kieviten op grasland, met een sterke voorkeur voor wat lager gelegen, matig ontwaterde stukken hooiland of extensief begraaasd weiland. In deze door losse pollen en het massaal voorkomen van boterbloemen gekarakteriseerde graslanden kwamen vele paren dicht bijeen tot broeden. Daarnaast broedden er enkele paren op bieten- en maisakkers. Van de braakliggende gronden werden alleen de recent

Figuur 5: Biotoopaanbod en verdeling van territoria van Kievitens per biotoop op de Vrank, Voerendaal, in 1983-90.

Discussie

De Kievit heeft zich in de afgelopen decennia goed gevestigd in het Limburgse. Het RIVON schatte het totale Limburgse broedbestand in 1955 op 400-500 paren (Hens, 1965). Zelfs indien we met een forse onderschatting rekening houden, zal het op grond van de meest recente schatting van 9200-12.450 paren (Van Dijk *et al*, 1989) duidelijk zijn dat er een geweldige aantalstoename heeft plaatsgevonden. Deze toename weerspiegelt in de eerste plaats veranderingen in het gedrag van de soort. Aanvankelijk een karaktervogel van onbemeste en kruidenrijke blauwgraslanden, heeft de soort tegen de verwachting in succesvol weten te switchen naar intensief bemeste en beweide graslanden en akkers (Teixeira, 1979). Hierdoor stond de weg open voor vestiging in Zuid-Limburg. De landschappelijke veranderingen in Zuid-Limburg zijn daarbij in het voordeel van de soort geweest. In de eerste helft van deze eeuw was het landschap immers veel kleinschaliger dan nu het geval is. De massale slechting van boomgaarden, houtwallen en hagen hebben het landschap opener gemaakt, terwijl verkavelingen en schaalvergroting de mozaïekachtige kavelstructuur hebben vervangen door grootschaligheid. Door het gebruik van kunstmest is bovendien het aantal regenwormen (in Nederland het stapelvoedsel in de zomer (Cramp

& Simmons, 1983) in graslanden toegenomen. De combinatie grasland (voedsel)/bouwland (nestplaats) kon zodoende aantrekkelijk worden. De opkomst van mais in de jaren zeventig heeft aan deze voor Kieviten gunstige tendenzen een krachtige impuls gegeven. Mais is voor Kieviten immers aantrekkelijk broedbiotoop omdat hier, na inzaai, amper grondbewerking plaats vindt zodat een rustig broedverloop gegarandeerd is. Een ander voordeel van maisakkers is dat de grond gedurende het hele broedseizoen voor Kieviten goed te betreden is, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de door dichte vegetatie ongeschikte bodem van wintergraanvelden. De belangrijkste toename in het Limburgse heeft vermoedelijk dan ook na de opkomst van de mais plaatsgevonden, in een periode waarin o.a. de Grauwe Gors door dezelfde oorzaak vrijwel verdwenen is uit de regio (Hustings *et al*, 1990). In feite is de Kievit vermoedelijk de enige vogelsoort die van de introductie van de vermaledijde mais geprofiteerd heeft.

De toename van de Kievit in Zuid-Limburg via kolonisatie van bouwlandgebieden vindt een parallel in grote delen van Zuid- en Oost-Nederland (o.a. Heijnen *et al*, 1986, Grotenhuis *et al*, 1985). In vele graslandgebieden van West- en Noord-Nederland daarentegen (de oorspronkelijke strongholds) is de stand stabiel of licht afnemend (Van Dijk *et al*, 1989). Zo ziet er dan

met 1983 in herfst en winter onder milde weersomstandigheden groepen Kieviten tot 1500 exemplaren op de graslanden alhier. De laatste jaren worden hier nooit meer aantallen van betekenis gezien. De vele overige onaangename aspecten van mais zal ik hier niet ter discussie brengen. Laat ik positief afsluiten door te stellen dat het massale voorkomen van Kieviten een van de weinige redenen is om in het voorjaar een blik te werpen op een maisakker.

Samenvatting

De Kievit is in 1970-90 als broedvogel sterk in aantal toegenomen in Zuid-Limburg. In een aantal in 1986-90 onderzochte gebieden werden op 19.984 ha 483 paren gelokaliseerd; een schatting van 500-600 paren is reëel. Voor geheel Zuid-Limburg bezuiden Sittard kan worden gerekend op zo'n 1200-1700 paren.

Het merendeel van de territoria is gevestigd op vlakke of licht golvende open landbouwplateaus, terwijl ook open beekdalen met een combinatie van grasland en akkerland aantrekkelijk zijn. Kleinschalig landschap wordt gemeden.

In het intensief onderzochte gebied de Vrank (91 ha) veranderde in 1983-90 veel: graslanden werden ontwaterd en gescheurd en vervangen door akkers (mais, biet, aardappel), wegen werden aangelegd en woningen gebouwd. Desondanks nam het broedbestand toe van 26-28 paren in 1983-85 tot 51-53 paren in 1989-90. De soort bleek, ook binnen het seizoen, positief te reageren op de omzetting van grasland in bouwland en bleek ten opzichte van radicale terreinrepen en oprukkende bebouwing over een opmerkelijk aanpassingsvermogen te beschikken. De succesvolle aanpassing aan onder meer de opkomst van

mais is een sleutelfactor om de toename te verklaren die in Zuid- en Oost-Nederland vastgesteld is.

Literatuur

- Bottema S., 1990. De Kievit in Noord-Drenthe. Noorderbreedte 14: 164-169.
- Cramp S. & Simmons K.E.L. 1983. The birds of the Western Palearctic, 3. Oxford Univ. Press, Oxford.
- Van Dijk A.J., 1985. Handleiding Broedvogel Monitoring Project. SOVON, Arnhem.
- Van Dijk A.J., Van Dijk G., Piersma T. & SOVON 1989. Weidevogelpopulaties in Nederland. Vogeljaar 37: 60-68.
- Grotenhuis J., Hustings F., Kwak R. & Lanjouw R. 1985. Broedvogels van Winterswijk. KNNV/Stichting Staringinstituut, Hoogwoud.
- Heijnen T., Post F. & van der Winden J. 1986. Avifaunaonderzoek Midden en Oost Brabant. Interim rapport, PPD van Noord-Brabant, 's Hertogenbosch.
- Hens P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg. Publ. Natuurhist. Gen. Limburg, Reeks XV. Maastricht.
- Hustings F. 1990. De broedvogels van Terworm en Prickenis (Heerlen/Voerendaal) in 1989. Rapport 9001, Natuurhist. Gen. Limburg, Maastricht.
- Hustings F., Post F. & Schepers F. 1990. Verdwijnt de Grauwe Gors *Miliaria calandra* als broedvogel uit Nederland? Limosa 63: 103-111.
- Kooiker G. 1984. Brutökologische Untersuchungen an einer Population des Kiebitzes (*Vanellus vanellus*). Vogelwelt 105: 121-137.
- Kooiker G. 1987. Gelegegröße, Schlupfrate und Bruterfolg beim Kiebitz (*Vanellus vanellus*). J. Orn. 128: 101-107.
- Ruitenbeek W., Scharringa C. & Zomerdijk P.J. 1990. Broedvogels van Noord-Holland. Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland, Assendelft.
- Shrubbs M. 1990. Effects of agricultural change on nesting Lapwing *Vanellus vanellus* in England and Wales. Bird Study 37: 115-127.
- Teixeira R.M. (red.) 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels, Natuurmonumenten, 's Graveland.

Fred Hustings, Veldstraat 52, 6533 CD Nijmegen

Mede omdat de Kwartelkoning moeilijk is waar te nemen wordt van doortrek in Limburg nauwelijks iets gemerkt (foto: H. Koks)

De Kwartelkoning is een van de meest met uitsterven bedreigde vogels in Europa aan het worden (Mountfort, 1988). Al sinds het begin van de eeuw neemt het aantal broedvogels in veel gebieden sterk af door mechanisatie en intensivering van de landbouw, ontwatering en het verdwijnen van kruidenrijke stroomdalgraslanden (Teixeira, 1979). In Nederland werden in 1989 ruim 130 roepende vogels geteld, maar in Limburg komt de Kwartelkoning waarschijnlijk niet meer tot broeden (SOVON, 1989).

Wat betreft de status als doortrekker in Limburg is vrijwel niets bekend. Hens (1965) noemde de Kwartelkoning een zeer schaarse doortrekker in de hele provincie. Echter, momenteel is deze status onzeker (Ganzevles *et al*, 1985). De waarneming in de Bouxweerd wijst er op dat najaarstrek nog voorkomt, hoewel over de aantallen slechts gegist kan worden. Omdat tijdens zeer frequente tellingen, in ondermeer Eysden, nooit gewag werd gemaakt van de Kwartelkoning, zal het aantal doortrekkers waarschijnlijk zeer gering zijn. Om toch enig inzicht hierin te verkrijgen is het van belang alle

waarnemingen van de Kwartelkoning door te geven. Dit geldt trouwens ook voor andere zeer teruggetrokken levende en schuwe ralachtigen als Porseleinhoen en Klein Waterhoen. Hierdoor kan dan wellicht ook het belang van bepaalde ruigtegebieden en moerasjes langs de Maas als pleisterplaats voor dergelijke trekvogels worden aangetoond.

Literatuur

- Ganzevles W. *et al*. 1985. Vogels in Limburg, Publ. Natuurh. Gen. in Limburg 35: 5-15. Maastricht.
- Hens P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publ. Natuurh. Gen. in Limburg. Reeks XV.
- Mountfort G. 1988. Rare birds of the world. Collins. London.
- SOVON. 1989. SOVON-nieuwbrief 2 (4).
- Urban E.K., C.H. Fry & S. Keith. 1986. The birds of Africa: Vol. II. Academic Press. London.
- Teixeira R.M. (red.), 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Natuurmonumenten. 's-Gravenland.

Ron Berkhout, Kemp 3, 6085 GG Horn

geïventariseerd (ca 250 ha). Ook de uitwerking en presentatie van de resultaten is helder en duidelijk en kan voor iedereen die een rapportje over zijn/haar inventarisatie wil samenstellen, een goed voorbeeld zijn.

Fred Hustings verricht al sinds eind jaren zestig inventarisaties en frequente gebiedstellingen in genoemd gebied; de gegevens in voorliggend rapport hebben echter alleen betrekking op 1989. Er worden overigens wel vergelijkingen gemaakt met oudere gegevens.

In totaal werden 66 broedvogelsoorten aange troffen, waaronder Havik, Grote Gele Kwikstaart en Kramsvogel. Met name de oudere loofbossen blijken zeer vogelrijk te zijn vanwege het praktisch ontbreken van beheersmaatregelen. Hieruit blijkt maar weer eens hoe belangrijk het laten staan of juist laten omvallen van dode bomen voor de fauna is. Grote delen van het landgoed zijn momenteel te koop; het is te hopen dat deze in handen vallen van een instantie die rekening houdt met de ornithologische betekenis van dit gebied. Dit degelijke rapport vormt een stimulans voor iedereen die zich met broedvogelinventarisaties bezig houdt en het wordt dan ook van harte aanbevolen.

Frans Schepers

JAARVERSLAG 1989 VWG "DE HAESELAAR", ECHT

Auteurs: J. Bontemps, F. van den Brink, P. Evers & H. Swinkels. Gestencild rapport, 52 pag.

Contactadres: J. Bontemps, Waldfeuchterbaan 69, Maria Hoop.

Dit verslag vormt de weerslag van de activiteiten van een enthousiast groepje vogelaars uit Maria Hoop. In 1989 werd onder andere meegedaan aan het BSP (9 kwartblokken, waarbij alle kolonievogels, zeldzame vogels en schaarse soorten werden geteld), het PTT-project (2 telroutes) en werd een inventarisatie van het terrein van de kalkzandsteenfabriek de Haeselaar uitgevoerd. Ook werden tellingen georganiseerd langs de Pepinusbeek en de Putbeek. Daarnaast bevat het verslag onder andere resultaten van excursies naar de Zeeuwse en Zuidhollandse eilanden en Cap

Gris Nez en een overzicht van in het gebied verrichte waarnemingen.

Uit de in het rapport gepresenteerde gegevens blijkt dat de omgeving van Maria Hoop en Echt een interessant werkgebied is met onder andere als broedvogels Oeverzwaluw, Grauwe Gors, Kramsvogel, Geelgors, Kwartel, Kleine Bonte Specht en een goed roofvogelbestand. Ook de PTT-tellingen laten leuke resultaten zien.

Dit jaarverslag toont aan dat door een gezamenlijke aanpak en samenwerking van lokaal opererende vogelaars interessante resultaten te behalen zijn. Een dergelijke samenwerkingsvorm biedt tevens de mogelijkheid om in een wat groter gebied activiteiten te ontplooiën.

Frans Schepers

HET BELANG VAN DE ZUIDLIMBURGSE BEKEN VOOR DE FAUNA

Auteurs: J.T. Hermans, R. Gubbels, F. Schepers & R. Schols.

In: Beken en beekdalen in Limburg. Natuurhistorisch Maandblad nr. 3/4, 1990 (is in herdruk, kan binnenkort weer worden besteld, tevens als publicatie uitgegeven).

Het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg heeft het dubbelnummer maart/april van het Natuurhistorisch Maandblad geheel gewijd aan de beken en beekdalen in Zuid-Limburg. In dit themanummer wordt door diverse auteurs op overzichtelijke wijze een aantal gezichtspunten omtrent enkele van de laatste ongerepte beeksystemen in Nederland aangedragen.

Eén van de bijdragen in dit themanummer handelt over het belang van de Zuidlimburgse beken voor de fauna. In een afzonderlijke paragraaf wordt in deze bijdrage ingegaan op de avifauna van de Zuidlimburgse beekdalen, waarbij uiteraard de meest kenmerkende soorten zoals Waterspreeuw, Ijsvogel en Grote Gele Kwikstaart extra aandacht krijgen.

De auteurs zijn er in geslaagd om op zeer leesbare en systematische wijze van deze drie typische beeksoorten onder andere de verspreiding, de huidige populatiegrootte, populatietrends, biotoop- en voedselkeuze te beschrijven waarbij natuurlijk

LIMBURGSE VOGELS

Een uitgave van de Werkgroep Limburgse Vogels,
de Vogelwacht Limburg
en het Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg

Jaargang 1 (1990) nummer 4

POELRUITER, NIEUWE SOORT VOOR LIMBURG

Wouter Helmer en Ran Schols

Van 3 tot en met 8 mei 1990 verbleef er in de Echterweerd te Stevensweert, aan de monding van de Geleenbeek (hier de Oude Maas genoemd) een Poelruiter *Tringa stagnatilis*. De vogel werd ontdekt door W. Helmer, G. Litjens, H. Groen, N. de Haan, S. Woldhek en L. de Jong en werd later op verschillende data ook nog door enkele andere vogelaars waargenomen.

Alle belangrijke kenmerken zoals de fijne rechte snavel, vrij lange geel-groene poten, slank postuur, etc. konden goed worden waargenomen en vergeleken worden met eveneens aanwezige Bosruiters en Groenpootruiters. Gelet op de gestreepte en geblokte bovenzijde en de gevlekte hals en borst was de vogel in zomerkleed.

Het betreft hier de eerste waarneming voor Limburg (Ganzevles *et al*, 1985). Waarom het zo lang heeft geduurd voordat deze soort in Limburg werd gezien is gezien zijn status in Nederland overigens best vreemd. Van 1969 tot en met 1987 zijn al minstens 70 gevallen bekend (de By & de Knijff, 1989)

waarvan dus nog geen enkele uit Limburg. Des te vreemder is het wanneer we bedenken dat veel zeldzamere steltlopers als Breedbekstrandloper, Amerikaanse Gestreepte Strandloper, Terekruiter en Steppenvorkstaartplevier al wel in Limburg zijn gezien.

De Poelruiter is een typisch oostelijke soort, die broedt van de Oekraïne tot in ZO-Azië en hoofdzakelijk overwintert in Afrika. Belangrijke doortrek vindt onder andere in ZO-Europa plaats. In NW-Europa wordt de Poelruiter alleen als zeldzame gast opgemerkt. In Nederland is de kans op deze slanke ruiter het grootst in de maanden april, mei, juli, augustus en september (SOVON, 1987).

Literatuur

By R.A. de & P. de Knijff 1989. Zeldzame en schaarse soorten in Nederland in 1988. *Limosa* 62:195-206.
SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. Arnhem.

Wouter Helmer, Ubbergseholleweg 22, 6574 AS Beek-Ubbergen

Ran Schols, Breitnerstraat 57, 6165 VN Geleen

VERSCHEENEN RAPPORTEN EN VERSLAGEN

Middels deze nieuwe rubriek wil de redactie u op de hoogte houden van van rapporten en verslagen op veldornithologisch gebied in Limburg. Deze rapporten kunnen betrekking hebben op broedvogelinventarisaties, winter- en trektellingen en dergelijke.

De redactie wordt erg graag op de hoogte gehouden van wat er op vogelgebied in Limburg verschijnt. Door hierover mededeling te doen in dit tijdschrift, kan aan het verschijnen van dergelijke rapporten meer publiciteit worden gegeven, wat uiteindelijk de vogels ten goed kan komen. U wordt dan ook verzocht verslagen en rapporten aan het redactieadres toe te sturen. In deze aflevering worden een drietal rapporten onder uw aandacht gebracht.

DE BROEDVOGELS VAN TERWORM EN PRICKENIS IN 1989

Auteur: F. Hustings

Verschenen in een nieuwe reeks "Rapporten van het Natuurhistorisch Genootschap", te bestellen door f12,50 over te maken op postgiro 429851 van het publicatieburo van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg (Groenstraat 106, Melick) o.v.v. "Rapport nr. 1".

Dit rapportje vormt een uitstekend voorbeeld van een broedvogelinventarisatie volgens de BMP-methode, waarbij alle soorten van dit fraaie landgoed tussen Heerlen en Voerendaal werden

vestiging en/of toename van de soort in gebieden waar ze enkele decennia geleden nog ontbrak hebben in Nederland niet overdreven veel aandacht gekregen (zeker niet in vergelijking met de tamelijk uitzichtsloze welles-nietes discussie over eierrapen). Over de opkomst van de Kievit in Zuid-Limburg is al helemaal weinig bekend. Derhalve wordt hieronder een aantal feiten op een rijtje gezet.

Gebied en methode

Het aantalsverloop in 1970-90 wordt beschreven aan de hand van broedvogeltellingen op de Vrank (91 ha) en de Kunderberg (375 ha), beide gelegen in de gemeente Voerendaal. Bij het beschrijven van het verspreidingspatroon wordt gebruik gemaakt van eigen broedvogelkarteringen in een gebied ten westen en zuidwesten van Heerlen (1900 ha, 1986), op het Plateau van Margraten tussen Cadier en Keer en Sibbe (2100 ha, 1990) en een gebied tussen Brunssum-Oirsbeek-Jabeek (1400 ha, 1990). Ook tellingen door medewerkers van NMF-Limburg zijn gebruikt, namelijk de kartering van Mergelland-Oost (8240 ha, 1986; F. Schepers en R. Schols) en Centraal Plateau (6344 ha, 1987, J. van der Coelen). De onderzochte gebieden bestaan merendeels uit nogal open

cultuurland met hier en daar kleine bossen, steden en dorpen.

De Vrank (tot 1983) en de Kunderberg werden 4-10 maal in de loop van het broedseizoen bezocht; sinds 1983 draait de Vrank mee als proefgebied in het Broedvogel Monitoring Project van SOVON (Van Dijk, 1985) en worden hier 8-10 telbezoeken per seizoen gebracht. De overige gebieden werden minder intensief bezocht: vijf maal (omg. Heerlen), drie maal (Mergelland-Oost en Centraal Plateau) resp. eenmaal (in begin mei; Plateau van Margraten en omg. Brunssum).

Tijdens het tellen werd ruim tijd uitgetrokken voor het met de verrekijker lokaliseren van territoriale Kieviten. Verhogingen in het landschap werden daarbij benut om een goed overzicht over het gebied te kunnen hebben. Er werd vooral gelet op broedende vogels en baltzende of alarmerende paren. Bij foeragerende solitaire vogels werd opgelet of zich een partner in de buurt bevond; de lengte van het kuifje en de koptekening laten geslachtsbepaling onder gunstige waarnemomstandigheden toe. Bij twijfel werd aangenomen dat de twee dichtst bijzijnde solitaire Kieviten samen een paar vormden. Groepjes werden beschouwd als niet-broedende vogels en werden niet genoteerd. Het karteren van Kieviten is minder simpel dan het lijkt. In principe kan de soort van begin maart tot eind juni worden geïnventariseerd. Bij de tellingen

De Kievit heeft als broedvogel in Limburg een sterke groei doorgemaakt, en is een rasechte akkervogel geworden (foto: H. Koks).

Algemene broedvogels

Grutto - *Limosa limosa*

Voor Limburgse begrippen is de Grutto een schaarse broedvogel. Op de oosttoever van de Maas komt deze vogel praktisch niet voor. De Limburgse Grutto's bevinden zich aan de rand van het verspreidingsgebied. Dit is een argument om extra zuinig te zijn op deze vogels. Door de omstandigheden te bestuderen die heersen aan de rand van het verspreidingsgebied kan men gemakkelijker de minimale eisen bepalen waaraan het leefgebied moet voldoen om er te kunnen overleven. Er zijn helaas weinig gegevens verzameld om betrouwbare uitspraken te doen over de aantalsontwikkeling van de Limburgse Grutto's. In een kwartblok bij Nederweert is de Grutto sedert 1987 sterk achteruit gegaan, van 15 paar in 1987, 'via' 12 paar in 1988 naar 5 paar in 1989. Gezien de enorme toename van voor de Grutto ongunstige ingrepen in het agrarisch gebied zoals draineren en het omzetten van grasland in akkers is het waarschijnlijk dat de Grutto in heel Limburg achteruit is gegaan. De huidige kerngebieden van de Grutto liggen ten noorden van het recreatiepark 'Het Meerdal' (gemeente Horst/Venray), ten zuiden en ten westen van de Grote Peel, ten oosten van IJsselstein en in de Brommer (gemeente Sevenum). Van deze laatste twee gebieden zijn overigens alleen gegevens van 1990 bekend (figuur 7).

Efficiënter veldwerk: met minder inspanning naar een (nog) beter BSP-resultaat?

Uit de vooruitgang van sommige soorten (o.a. Grote Gele Kwikstaart, Roek, IJsvogel) van 1988 naar 1989 blijkt, dat de geconstateerde vermindering in de onderzoeksintensiteit niet persé hoeft te leiden tot een negatieve beïnvloeding van de resultaten. Dit komt omdat er zeer gericht op een aantal BSP-soorten efficiënt wordt geïnventariseerd, waardoor met beperkte tijdsinvestering een maximaal rendement wordt behaald. Het gericht geschikte biotopen afstruinen, liefst in een groter gebied, is en blijft voor een aantal doelsoorten van het BSP een goede inventarisatietechniek. Een aantal voorbeelden van deze wijze van inven-

tariseren willen we graag eens op een rijtje zetten:

- alle beken aflopen op Grote Gele Kwikken en IJsvogels,
- alle bekende Roeken-, Kokmeeuwen- en Blauwe Reigerkolonies tellen,
- kanotocht over de Maas voor het tellen van oeverzwaluwkolonies en Kleine Plevieren,
- geschikt ogende heidevelden en kapvlakten op mooie zomeravonden afstruinen op Nachtzwaluwen,
- stadswijken op zondagochtenden (dat is de enige stille periode) af fietsen op Europese Kanaries,
- gericht tellen van (reeds bekende) kernpopulaties van BSP-soorten als Grauwe Gors, Ortolaan, Blauwborst, Boomleeuwerik, Roodborsttapuit en Grutto,
- gericht roofvogels onderzoeken (Havik, Buizerd, Sperwer, Wespendif) door het zoeken van horsten, of het bezoeken van alle geschikt lijkende broedplekken voor Kerkuilen.

Dit zijn enkele tips voor de BSP'er die graag soortgericht op stap wil. Het is een methode die wij erg aanbevelen. De BSP'er die trouw zijn vaste kwartblok inventariseert op alle BSP-soorten (inclusief de schaarse) haalt juist ook gegevens boven water van soorten die veel gespreider voorkomen, en waarvoor het tellen van hele kwartblokken nu net de enige goede methode is om voldoende aantallen te registreren. Laten we wat voorbeelden noemen van soorten waarvoor dit opgaat: Grasmus, Geelgors, Gekraagde Roodstaart en Patrijs.

Een laatste mogelijkheid, die we niet onvermeld willen laten, is bedoeld voor de meer flexibele vogelaar. Invasie-achtig optreden van bijvoorbeeld Kwartel en Kruisbek komen (bijna) altijd onverwacht, maar zijn dan ook des te leuker om extra energie aan te besteden.

SOVON is voornemens te onderzoeken wat zowel landelijk als per district de gewenste minimum inventarisatie-intensiteit zou moeten zijn voor het BSP. Met andere woorden: hoe groot is het gewenste aantal onderzochte kwartblokken om nog betrouwbare uitspraken te kunnen doen over voor- of achteruitgang van soorten? Of: welk aandeel van de aanwezige populatie dient minimaal in de steekproef te zitten?

Een antwoord op deze vraag is er voorlopig nog niet, maar we kunnen veronderstellen dat het BSP

lijkt momenteel tot stilstand te zijn gekomen; het aantal schommelt de laatste jaren rond 15 paren. Op de Vrank broedden in 1970-71 zeker 6-8 paren. Ook hier nam de populatie sterk toe, met een forse stijging tot meer dan 50 paren na 1985 (waarover later meer). Er zijn de nodige aanwijzingen dat de trend in andere Zuidlimburgse gebieden vergelijkbaar was met die op de Vrank en de Kunderberg. Zo ontbraken Kieviten in 1970 op het landgoed Terworm bij Heerlen, terwijl er in 1975-89 tot 8 paren broedden (Hustings, 1990).

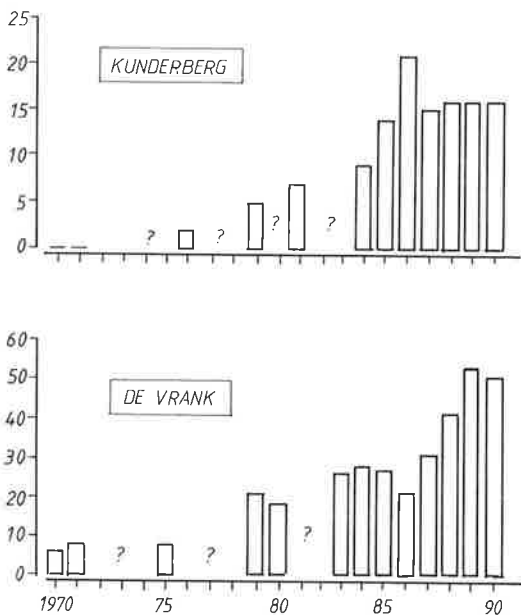
Verspreiding en aantallen

In figuur 3 is de verspreiding weergegeven in de onderzochte gebieden. Het aantal paren per bezet kilometerhok varieerde van 1 tot 16, met een gemiddelde van 3,5. In totaal werden op 19.984 ha 483 paren Kieviten gelokaliseerd, wat overeenkomt met een dichtheid van 2,42 paar/100 ha. Gelet op de problemen met het inventariseren is een schatting van 500-600 paren reëel. In 1986 werd het

broedbestand van geheel Zuid-Limburg bezuiden Sittard (ca. 65.000 ha waaronder 48.000 ha cultuurland) geschat op 1200-1700 paren (Hustings & Schepers, ongepubl.).

Het overgrote deel, naar schatting 70-90%, van de territoria is gelegen op bouwland. Dit is niet in overeenstemming met het biotoopaanbod. Grasland is in het onderzochte deel van Zuid-Limburg helemaal niet schaars, maar het bestaat merendeels uit droog, monotoon raaigrasland dat ofwel intensief begraaasd ofwel frequent gemaaid wordt en weinig aantrekkingskracht op Kieviten uitoefent. Dit betekent niet dat de op bouwland broedende Kieviten zich uitsluitend op akkerland ophouden. Vaak is enig grasland in de buurt van de nestplaats aanwezig. De vogels broeden dan op een akker maar foerageren deels (en na het uitkomen der jongen vaak volledig) op het grasland. Opgemerkt moet nog worden dat in het niet onderzochte Maasdal een mogelijk veel grotere component Kieviten op grasland broedt.

De verspreidingskaart toont concentraties in goede broedgebieden als de Vrank, het Ransdalerveld (Voerendaal), rond de Tienhovenmolen (Margraten) en in het Langveld bij Bocholtz. In detail bekeken blijkt het vaak te gaan om open grootschalige landbouwplateaus met een groot aandeel hakvruchten en mais, terwijl vlakke, open beekdalen met een combinatie van (mais-) akkers en graslanden eveneens in trek zijn (figuur 4). Naast stedelijk gebied en bos wordt ook kleinschalig landschap met heggen, boomgaarden en houtwallen gemeden; waarschijnlijk is dit te besloten voor Kieviten. Sterk hellend gebied is minder populair dan licht glooiend of vlak landschap; desalniettemin kan men tegenwoordig vanuit de randen van menig hellingbos (zoals het Onderste en Bovenste Bos bij Epen) Kieviten op korte afstand horen baltzen in het voorjaar. Mocht overigens uit de voorgaande opsomming naar voren komen dat de verspreiding van de Kievit volledig voorspelbaar is, dan is dit niet conform de realiteit. Vaak komt de soort geconcentreerd voor in losvast kolonieverband. Tussen deze kolonies liggen niet zelden gebieden die zeker geschikt voor Kieviten lijken maar om de een of andere reden niet of amper bezet zijn. Mogelijk heeft de verspreiding zijn optimum nog niet bereikt. Een andere verklaring (het menselijk oog schat landschappelijke factoren niet even nauwkeurig in als het oog van een Kievit) kan zeker niet uitgesloten worden.

Figuur 2: Aantal territoria in 1970-90 van Kieviten op de Kunderberg en de Vrank, Voerendaal.

Gebied/Jaar	1985	1986	1987	1988	1989
Groote Peel (Ospel/ Nederweert)	2	1	0	0	2-5
De Zoom (Nederweert)	0	0	0	4	8
Bergerheide (Bergen)	0	0	0	0	2-5
Totaal	2	2	0	4	12-18

Tabel 4: Verloop van het aantal broedparen van de Geoorde Fuut in Limburg gedurende de periode 1985 tot en met 1989.

Schaarse soorten

Kwartel - *Coturnix coturnix*

In 1989 is het de Kwartel voor de wind gegaan. Er was sprake van een forse invasie in geheel Nederland (SOVON, 1990). In totaal werden 164-169 territoria vastgesteld, hetgeen een ruime verdubbeling betekent ten opzichte van 1988. Opvallend hierbij is dat dit soort hoge aantallen vooral in Noord- en Zuid-Limburg werden vastgesteld, terwijl in Midden-Limburg, omgeving St. Odiliënberg en Montfort, sprake was van een afname van het aantal Kwartels (figuur 5).

Kleine plevier - *Charadrius dubius*

De Kleine Plevier is een broedvogel van dynamische milieu's en kan terecht een pioniersoort worden genoemd. Plotseling ontstane geschikte biotopen kunnen snel in gebruik worden genomen, zoals pas afgewerkte terreinen, ontgrondingen en kale oevers van plassen. Opvallend was in 1989 de bijzonder lage stand van de Grensmaas tussen Borgharen en Maasbracht. Als gevolg van de zeer lage neerslaghoeveelheden kwamen in dit ongestuwde deel van de Maas grote oppervlakten grindbanken vrij. Deze werden al snel in gebruik genomen door de Kleine Plevier: een inventarisatie in mei leverde in dit gebied maar liefst 47 territoria op! (figuur 6). Vanwege de voortdurende droogte bleven deze grindbanken voor lange tijd droog, zodat veel van de Kleine Plevieren succesvol jongen konden grootbrengen.

Op het verspreidingskaartje is de betekenis van de Maas voor deze soort goed te zien. Voor de rest werden vooral in ontgrondingen broedpaartjes aangetroffen, zoals de Dorperheide (Arcen en Velden) en het groevegebied bij Brunssum. Omdat

de meeste grindplassen in het Middenlimburgse Maasdal zijn afgewerkt en ingericht, komt de Kleine Plevier hier nog maar sporadisch voor. Het jaar 1989 was zonder meer een zeer goed jaar voor de Kleine Plevier.

Tabel 5: Deelpopulaties van de Grauwe Gors in Zuid en Midden-Limburg in 1989.

Kwartblok	Deelpopulatie	Aantal territoria in 1989
District midden		
58-34-3	Veld, Buggenam	1
58-54-1	Leroppenveld, Reemond	1
60-11-4/12-3	Laakenveerd, Ghé en Lask	3
Totaal		5
Schatting		5-10
District zuid		
60-21-2/3/4	Koewelde, Grovenbicht*	14
60-33-2	Prinsenbaan, Koningsbosch	1
60-43-4/44-3	Dosenrade, Schindelen	5
61-18-1/2	Grindplas, Itoeren	3
61-18-3	Daaldenveld, Borgharen	4
62-24-4	Kleeverblad, Bochtelz	15
62-21-2/4	Walsbeis, Mergraten	7
Totaal		49
Schatting		50-60

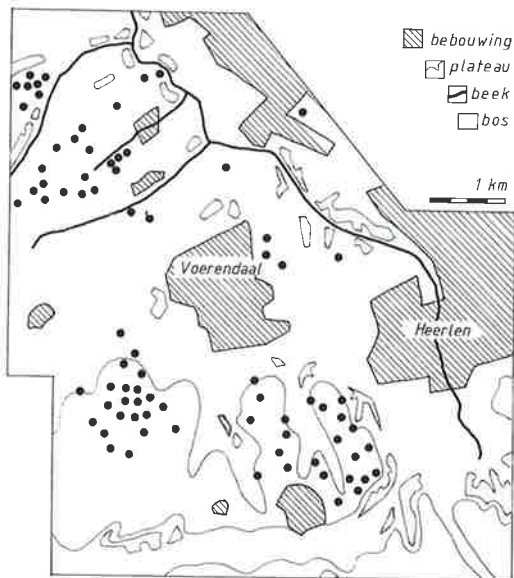
* Het betreft een grensoverschrijdende populatie met België.

opgebrachte stukken gronddepot gebruikt. Op de al langer braakliggende delen werd, vanwege de hoge vegetatie, amper gebroed. Toen echter een deel van dit terrein in het vroege voorjaar van 1984 afbrandde, bleek de zwart geblakerde grond een sterke aantrekkingskracht op Kieviten uit te oefenen. Enkele paren gingen hier tot broeden over, terwijl het gebied regelmatig voor een soort groepsbalts werd gebruikt waaraan ook paren deelnamen die elders broedden op grasland.

De omzetting van grasland in akkerland bleek voor Kieviten positief uit te pakken. Er werd in 1985-90 in ieder geval een sterke aantalstoename geconstateerd (figuur 2) en het aandeel op akkers broedende paren nam explosief toe (figuur 5 rechts). Ook binnen het broedseizoen bleken Kieviten soms snel te reageren op de veranderingen. In 1989 werd in januari een ontwateringssloot getrokken door het laatste aaneengesloten stuk grasland van noemenswaardige omvang. Hoewel het gras als gevolg van deze ingreep finaal verdorde toonden 10 paren Kieviten belangstelling voor de geelbruine steppe. Begin mei werd de grasmat evenwel gescheurd en ingezaaid met mais; onmiddellijk erna werden 17 paren Kieviten geteld

die hier tot broeden overgingen. Het kleiner wordende areaal grasland bleef echter van grote betekenis, gezien het feit dat de op mais-, bieten- of aardappelakkers broedende vogels na het uitkomen der jongen veelal in familieverband naar de restanten grasland trokken. Blijkbaar waren de foerageermogelijkheden hier toch het gunstigst. Een pas aangelegd voetbalterrein werd eveneens frequent bezocht door kleine aantallen Kieviten. In de droge zomer van 1989 ondernamen vele Kieviten foerageervluchten over soms honderden meters naar de overgebleven mini-graslanden. Diverse exemplaren werden daarbij het slachtoffer van het verkeer. Van de braakliggende gronden bleven de recent onstane, deels kale, deels licht begroeide delen regelmatig door Kieviten bewoond worden. Doorgaans waren deze echter binnen een of twee jaar door toenemende vegetatie of woningbouw ongeschikt geworden. Figuur 6 brengt de landschappelijke veranderingen in kaart.

Het broedsucces leek in de jaren van verandering helemaal nietslecht te zijn wat, gezien de hectische ingrepen in het landschap, enige verwondering mag wekken. In de meeste jaren werden veel pullen gezien en diverse malen werden krasse staaltjes van overlevingsgedrag van kuikens meegemaakt. Zo bevonden zich eind april 1989 10 paren Kieviten op een stukje grasland/braakgrond; deze hadden ongeveer 30 pullen bij zich van minder dan een week oud. Hoewel dit gebied in de eerste decade van mei in zijn geheel omgeploegd werd om te worden ingezaaid met mais, werd bij het eerstvolgende bezoek nog ca. 75% van de pullen teruggevonden. Blijkbaar wisten deze, zo klein als ze waren, aan de ploeg te ontkomen, daarbij ongetwijfeld geleid door nerveus roepende oudervogels. Eveneens opvallend was het tamme gedrag van sommige Kieviten. Zo werden door grondwerkzaamheden ontstane stukjes braakgrond met poeltjes gretig door families Kieviten bezocht, ook wanneer deze vlakbij bebouwing lagen. Het was geen uitzondering om een Kievit met kleine pullen over een trottoir vlakbij een reeds bewoond huis te zien paraderen. Dat de aanpassing toch weleens problemen met zich mee bracht bleek toen een pulletje gered moest worden dat wanhopig langs een stoeprand rende en het slachtoffer dreigde te worden van voorbijrazend verkeer: de stoeprand bleek voor de hummel te hoog!

Figuur 4: Verspreiding van Kieviten in een gebied ten westen van Heerlen in 1986.

Kwikstaart werden er in 1989 in Zuid-Limburg gemeld. In Midden-Limburg waren dat er 7, in Noord-Limburg géén.

In 1989 zette de al eerder geconstateerde vooruitgang zich wederom voort. Tal van nieuwe (maar ook in voorgaande jaren onderzochte) plekken werden ontdekt, en ook langs de 'goede' beken (Geul, Gulp etc.) werd nog wat ingeschikt, zodat er weer wat extra territoria bij konden. De vooruitgang ten opzichte van 1988 bedroeg in Zuid-Limburg ca. 10-30 paar, zodat de totaalschatting op 120-140 komt te liggen (Hermans *et al*, 1990). Hiermee is in 1989 het (voor zover bekend hoogste) niveau van 1984 bereikt. In Midden-Limburg nam de soort wat bescheidener toe van 2 naar 7 territoria.

Vanaf 1990 kunnen er, als de zachte winters zich blijven herhalen, nieuwe Nederlandse records gevestigd worden: de populatie komt dan op een nog niet eerder bereikt niveau !

Ortolaan - *Emberiza hortulana*

Ten opzichte van 1988 is de Ortolaan in Limburg toegenomen. Het aantal gelocaliseerde territoria steeg ten opzichte van 1988 van 18 naar 27. Met name de Crayelheide-populatie liet een herstel zien (van 8 naar 14). Deze populatie is hiermee de grootste van heel Nederland. Onduidelijk is wat de oorzaak van dit herstel is. Buiten Limburg moest de Ortolaan wederom terrein prijs geven. De Winterswijkse populatie bereikte een absoluut minimum (Kwint, 1989). Opmerkelijk is de vestiging van de Ortolaan op de Bergerheide. In 1989 werd hier gedurende het gehele broedseizoen een zingend exemplaar waargenomen. Naar aanleiding van deze vestiging heeft de beheerder van dit natuurterrein een rogge-akkertje aangelegd. In het volgende BSP-jaaroverzicht zal het resultaat van deze beheersmaatregel vermeld worden.

Grauwe gors - *Miliaria calandra*

Zuid-Limburg vormt inmiddels het bolwerk van de Grauwe Gors in Nederland. Volgens een laatste schatting voor 1989 (Hustings *et al*, 1990) komen in Nederland nog maar 125-175 territoria voor, waarbij Zuid-Limburg er 50-60 voor zijn rekening neemt (bijna 40% van de Nederlandse populatie), en het Peelgebied 12-15 (ca. 10%). Van Noord-Limburg kwamen er in 1989 echter geen waarnemingen bij SOVON binnen. In het BSP-jaar-

In 1989 heeft de Oeverzwaluw een duidelijke vooruitgang laten zien, wat niet wegneemt dat de soort nog steeds kwetsbaar is (foto: F. Schepers)

verslag over 1988 (Van Asseldonk *et al*, 1989), werden de nog resterende deelpopulaties van deze soort in Zuid-Limburg reeds opgesomd. De situatie anno 1989 is in tabel 5 weergegeven.

In 1988 bedroeg het totaal aantal gevonden Grauwe Gorzen in Midden-Limburg 4 en voor Zuid-Limburg 26-38. De ogenschijnlijke toename naar respectievelijk 5-10 en 50-60 is inderdaad ogenschijnlijk. Dankzij herhaalde oproepen is er meer aandacht besteed aan deze soort, zodat we een beter beeld hebben gekregen van de restpopulaties. Er zijn echter geen nieuwe verspreidingskernen gelocaliseerd. In de gebieden die in 1988 ook voldoende werden bekeken, lijkt de soort evenwel niet achteruit te zijn gegaan.

In een van de volgende nummers van *Limburgse Vogels* zal het voorkomen van de Grauwe Gors in Belgisch en Nederlands Limburg uitgebreid worden geanalyseerd.

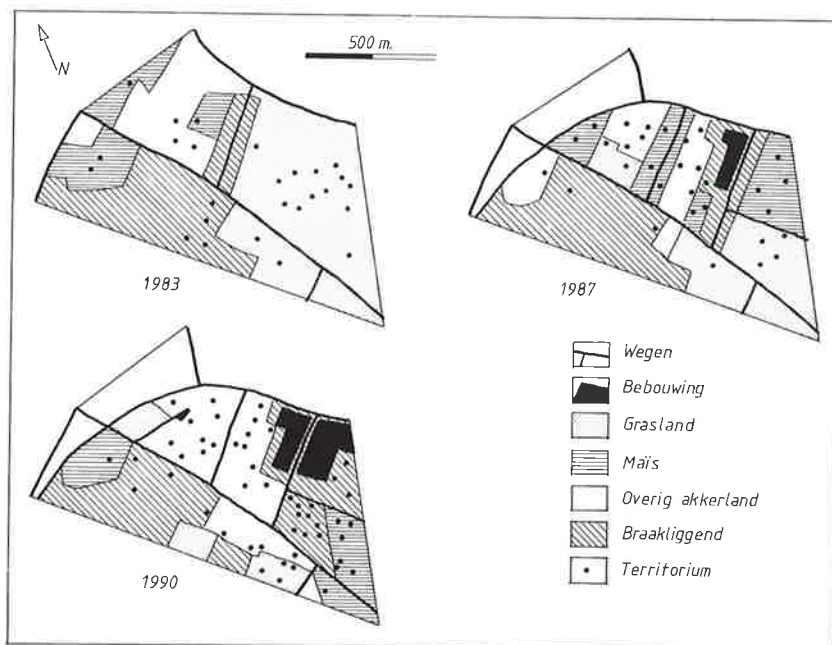

ook een verschuiving van het zwaartepunt op te treden, en het mag typerend heten dat momenteel Noord-Brabant na Friesland onze Kievitrijkste provincie is (Van Dijk *et al*, 1989). Desalniettemin zijn de dichtheden in goede weidevogelgebieden ook nu nog duidelijk superieur aan die in bouwlandgebieden (Ruitenbeek *et al*, 1990).

Het is jammer dat niet op systematische wijze gekeken is naar het succes van de op de Zuidlimburgse akkers broedende Kieviten. Vermoedelijk komt de situatie in Zuid-Limburg redelijk overeen met die welke door Kooiker (1984, 1987) voor Noord-Duitsland beschreven wordt. In zijn studiegebied broedde meer dan 80% van de Kieviten op bouwland. Terwijl legfels op braakgronden en pas ingezaaide akkers vaak verloren gingen als gevolg van grondbewerkingen (aandeel succesvolle nesten ofwel nestsucces 16-25%) waren legfels op maisakkers veelal succesvol (nestsucces 88%). De weinige op grasland broedende vogels hadden eveneens een gunstig nestsucces. Of de hier geboren jongen een even grote kans hadden om volwassen te worden is onbekend. Gezien het gevaar van uitmaaien bijvoorbeeld zou deze kans wel eens lager kunnen liggen. De invloed van grasland op Kieviten die op akkers broeden is door Kooiker niet onderzocht. Interessant in dit verband is de constatering van Shrubbs (1990) dat Britse

Kieviten die op bouwland broeden een beter broedsucces hebben dan in grasland broedende soortgenoten, maar alleen indien voor de jongen snel bereikbaar grasland in de omgeving aanwezig is. Is dit laatste niet het geval, dan is het broedsucces juist erg laag. De Engelse situatie is echter niet zonder meer te vergelijken met de Nederlandse. Mais komt er niet of weinig voor, en de op bouwland broedende vogels nestelen doorgaans op gronden die met zomergranen zijn ingezaaid.

In Zuid-Limburg en elders heeft de Kievit bewezen te beschikken over een fenomenaal aanpassingsvermogen aan zich snel wijzigende omstandigheden. De massale ingebruikneming van maisakkers is daarvan een goed voorbeeld. Men kan zich echter afvragen waar de grens ligt. De enorme hoeveelheden drijfmest die op maisakkers gedumpt worden zullen, zo lijkt aannemelijk, toch vroeg of laat voor problemen zorgen, bijvoorbeeld via een negatieve invloed op de stand van regenwormen en andere prooidieren. Het omzetten van grasland in (mais-) akkers, wat nog steeds voortgaat, zou -gelet op de Britse gegevens- op den duur eveneens tot een verslechtering van de situatie kunnen leiden. Bovendien moet niet vergeten worden dat maisakkers wèl in de broedtijd interessant voor Kieviten zijn, maar daarbuiten amper. Op de Vrank bijvoorbeeld verbleven tot en

Figuur 6: Verspreiding van Kieviten op de Vrank, Voerendaal, in drie afzonderlijke jaren.

Tabel 2: Aantal gevonden territoria of nesten (broedparen) van bijzondere broedvogelsoorten in Limburg in 1989. De opgegeven aantallen zijn minima, aangezien voor soorten waarvoor geen aantalsopgave is gedaan, 1 als minimumaantal is opgenomen.

(K) = verspreidingskaartje opgenomen

(*) = soort is provinciedekkend onderzocht.

Soort	Noord	Midden	Zuid	Totaal
Kolonievogels				
Blauwe reiger * (k)	44	236-250	-	280-294
Kokmeeuw *	8220	-	-	8220
Zwarte Stern *	12	-	-	12
Oeverzwaluw (k)	690	176-225	571-575	1437-1490
Roek *	463	84	1287	1834
Zeldzame broedvogels				
Geoorde Fuut	12-18	-	-	12-18
Roerdomp	5	1	-	6
Grauwe Gans	1	7	-	8
Bruine kiekendief *	2	-	-	2
Nachtzwaluw	30	21	-	51
Ijsvogel (k)	2	6	8	16
Draaihals	-	2	-	2
Grote Gele Kwikstaart	-	7	100	107
Kramsvogel	3	48-51	326-389	377-443
Grauwe Klauwier	1	2	-	3
Europese Kanarie	-	2	45-54	47-56
Ortolaan *	27	-	-	27
Grauwe Gors	-	5	52	57
Schaarse broedvogels				
Dodaars	40	23	5	68
Bergeend	1	24-28	5-10	30-39
Krakeend	2	-	-	2
Wintertaling	52	16-19	5-11	73-82
Zomertaling	3	1	-	4
Slobeend	14-17	7	-	21-34
Kuifeend	20-26	7	2-5	29-38
Wespendief	3	6	8	17
Havik	21-24	33	39	93-96
Sperwer	26	30-33	33	89-92
Buizerd	28	37	72	137
Boomvalk	10	13	16	39
Kwartel (k)	63	42	59-64	164-169
Waterral	22	7	1	30
Kleine Plevier (k)	20-24	13	46	79-83
Wulp	33-42	3	1	37-46
Tureluur	1	-	-	1
Kerkuil	7	2	15	24

BIJZONDERE WAARNEMINGEN

PESTVOGELS IN GEULLE, VOORJAAR 1990

Math Dolmans

Op zaterdag 21 april 1990, om zes uur in de namiddag, zag ik een groep van 67 Pestvogels *Bombycilla garrulus* in enkele populieren te Broekhoven in Geulle. De Pestvogels waren drukdoende de bessen van Maretakken, welke zich veelvuldig in de populieren bevinden, te eten. Voortdurend lieten zij een hoog trillend geluid horen. Na circa een uur vlogen zij in zuidelijke richting weg. Op zondag 22 april waren de Pestvogels omstreeks negen uur 's morgens weer aanwezig, nu gedurende circa 2 1/2 uur. Op die dag zag ik ook vogels in de bloesem van appelbomen pikken, iets wat ik ook bij de Huismus *Passer domesticus* heb waargenomen. Maandag 23 april werden de Pestvogels voor het laatst gezien.

De Pestvogel is standvogel in het noorden van Scandinavië tot in Siberië, maar bij voedselschaarste of overbevolking treden er zuidwaarts gerichte invasies op, waarbij de vogels tot in Zuid-Europa kunnen worden waargenomen. In Limburg wordt de Pestvogel ook regelmatig gezien, zij het veel minder dan in de noordelijke helft van het land. Eind maart zijn de meeste vogels meestal weer verdwenen. Als uiterste voorjaarsdatum is voor Limburg 20 april 1959 vermeld (Ganzevles *et al*, 1985). Voor Nederland zijn er enkele mei- en juliwaarnemingen bekend (Brill, 1970; SOVON, 1987).

In het najaar van 1989 (vanaf half oktober) werd in Zweden de grootste zuidwaartse verplaatsing van Pestvogels sinds jaren waargenomen (British Birds, 83). In Nederland werden evenwel geen uitzonderlijke aantallen gezien. Ook in het voorjaar van 1990 zijn er geen grote groepen vogels gezien in Nederland. In dit verband is er een melding van 35 Pestvogels langs de Rijn bij Mainz op 15 april 1990 (waarnemers W. Helmer, R. Scholsen F. Schepers). Over het fourageren op de bessen van de Maretak door Pestvogels is overigens weinig bekend (oa Jonker, 1983). Dit is wel een bekend fenomeen bij de Grote Lijster *Turdus viscivorus*. Ook van de

Zwartkop *Sylvia atricapilla* heb ik dit in het voorjaar waargenomen.

Bij deze wil ik Frans Schepers en Karel Lemmens bedanken voor hun hulp en aanvullende gegevens.

Literatuur

- Brill E.J. 1970. Avifauna van Nederland. Leiden, European News, British Birds 83: 227.
Ganzevles W. *et al*. 1985. Vogels in Limburg. Publ. Natuurh. Gen. in Limburg: 5-15, Maastricht.
Jonkers D.A. 1983. Pestvogels: zigeuners uit het hoge noorden. Vogels 13.
SOVON. 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. Arnhem.

Math Dolmans, Broekhoven 4a, 6243 BC Geulle

KWARTELKONING IN DE BOUXWEERD, AUGUSTUS 1990

Ron Berkhout

Tijdens het observeren van pleisterende trekvogels in de Bouxweerd bij Buggenum (ten noorden van Roermond) op 13 augustus 1990 kreeg ik de zeldzame gelegenheid een pleisterende Kwartelkoning *Crex crex* te bestuderen. Om half negen in de avond bemerkte ik een verontrusting van Wintertalingen, Pijlstaarten, Zomertaling en Wilde Eenden door een menselijke indringer. Even nadat de eenden massaal opvlogen bleek ook een Kwartelkoning naar de rand van een kruidenruigte te zijn uitgeweken. Hij waagde zich daarbij op het slik tussen Waterhoentjes en Zwarte Ruiters. Opmerkelijk was dat hij eerst een minuut lang de aard van de verontrusting stond "te bestuderen", voordat de vogel na ontdekking van de indringer, weer snel de ruigte indook. Dit observerend gedrag bij verstoring is vaker op de trek gesignaleerd oa in Afrika (Urban *et al*, 1986).

De bruingele vogel viel vooral op door het duidelijke zwarte vlekkenpatroon op de bovendelen en de gele snavel. Ook de gestreepte flanken, bruine vleugels en onduidelijke, brede wenkbrouwstreepp waren zichtbaar. De observatie werd verricht met een 20 x 80 telescoop op 80 meter afstand.

Maar ook in Noord- en Midden-Limburg werden minder kwartblokken goed of redelijk goed geïnventariseerd. In totaliteit bleef het aantal kwartblokken waar alleen losse meldingen van binnenkwamen (slecht onderzocht) gelijk. De algehele vermindering van het BSP-onderzoek, uitgedrukt in het aantal kwartblokken waarvan kaarten werden ingestuurd, bedraagt 12 % (van 311 naar 275).

Aantallen en verspreiding van bijzondere soorten

In tabel 2 zijn voor een groot aantal soorten de totalen samengevat per werkdistrict. Het betreft een compleet overzicht van alle gegevens die bij de districtscoördinatoren zijn binnengekomen. De soorten die provinciedekkend zijn onderzocht, zijn gemerkt met een sterretje (*).

Van een aantal soorten worden de resultaten in het kort besproken.

Kolonievogels

Blauwe reiger - *Ardea cinerea*

Een soort die nog steeds in de lift zit is de Blauwe Reiger. Ten opzichte van 1988 nam de soort met ruim 10 % toe, voornamelijk veroorzaakt door het ontstaan van een nieuwe kolonie langs de Maas bij Linne. Limburgs grootste kolonie, die van het Meggelveld bij Wessem, leverde enkele paren in maar herbergt nog steeds meer dan 200 broedparen. In totaal herbergt de provincie nu zeven kolonies, alle in Midden- en Noord-Limburg (figuur 2). Tabel 3 geeft een overzicht van het aantal broedparen per kolonie vanaf 1985. Deze toename kan zich de komende jaren wellicht nog voortzetten, dus blijf letten op eventuele nieuwe vestigingen.

Zwarte Stern - *Chlidonias niger*

Helaas is het aantal Zwarte Sterns in de Grootte Peel licht gedaald ten opzichte van 1988 (van 14 naar 12 paar). Deels is dit waarschijnlijk veroorzaakt

Code	Onderzocht	Noord	Midden	Zuid	Totaal 1989	Totaal 1988*	%
A	Goed (alle koloniesoorten + alle zeldzame + aantal schaarse soorten)	12	35	43	90	130	-31
B	Redelijk (alle koloniesoorten + meeste zeldzame soorten)	32	9	24	65	72	-13
C	Slecht (losse melding(en))	60	18	32	110	109	+1
Totaal 1989/1988							
A + B	1989	44	44	67	165	202	-18
	1988	53	49	100			
	%	-17	-10	-33			
A + B + C	1989	104	62	99	275	311	-12
	1988	123	64	124			
	%	-15	-3	-20			

Tabel 1: Overzicht onderzochte kwartblokken voor het BSP in 1989 in Limburg, uitgesplitst naar de verschillende werkdistricten (zie ook figuur 1; * zie van Asseldonk et al. 1989).

POELRUITER, NIEUWE SOORT VOOR LIMBURG

Wouter Helmer en Ran Schols

Van 3 tot en met 8 mei 1990 verbleef er in de Echterweerd te Stevensweert, aan de monding van de Geleenbeek (hier de Oude Maas genoemd) een Poelruiter *Tringa stagnatilis*. De vogel werd ontdekt door W. Helmer, G. Litjens, H. Groen, N. de Haan, S. Woldhek en L. de Jong en werd later op verschillende data ook nog door enkele andere vogelaars waargenomen.

Alle belangrijke kenmerken zoals de fijne rechte snavel, vrij lange geel-groene poten, slank postuur, etc. konden goed worden waargenomen en vergeleken worden met eveneens aanwezige Bosruiters en Groenpootruiters. Gelet op de gestreepte en geblokte bovenzijde en de gevlekte hals en borst was de vogel in zomerkleed.

Het betreft hier de eerste waarneming voor Limburg (Ganzevles *et al*, 1985). Waarom het zo lang heeft geduurd voordat deze soort in Limburg werd gezien is gezien zijn status in Nederland overigens best vreemd. Van 1969 tot en met 1987 zijn al minstens 70 gevallen bekend (de By & de Knijff, 1989)

waarvan dus nog geen enkele uit Limburg. Des te vreemder is het wanneer we bedenken dat veel zeldzamere steltlopers als Breedbekstrandloper, Amerikaanse Gestreepte Strandloper, Terekrutter en Steppenvorkstaartplevier al wel in Limburg zijn gezien.

De Poelruiter is een typisch oostelijke soort, die broedt van de Oekraïne tot in ZO-Azië en hoofdzakelijk overwintert in Afrika. Belangrijke doortrek vindt onder andere in ZO-Europa plaats. In NW-Europa wordt de Poelruiter alleen als zeldzame gast opgemerkt. In Nederland is de kans op deze slanke ruiter het grootst in de maanden april, mei, juli, augustus en september (SOVON, 1987).

Literatuur

By R.A. de & P. de Knijff 1989. Zeldzame en schaarse soorten in Nederland in 1988. *Limosa* 62:195-206.
SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. Arnhem.

Wouter Helmer, Ubbergseholleweg 22, 6574 AS Beek-Ubbergen

Ran Schols, Breitnerstraat 57, 6165 VN Geleen

VERSCHEENEN RAPPORTEN EN VERSLAGEN

Middels deze nieuwe rubriek wil de redactie u op de hoogte houden van van rapporten en verslagen op veldornithologisch gebied in Limburg. Deze rapporten kunnen betrekking hebben op broedvogelinventarisaties, winter- en trektellingen en dergelijke.

De redactie wordt erg graag op de hoogte gehouden van wat er op vogelgebied in Limburg verschijnt. Door hierover mededeling te doen in dit tijdschrift, kan aan het verschijnen van dergelijke rapporten meer publiciteit worden gegeven, wat uiteindelijk de vogels ten goed kan komen. U wordt dan ook verzocht verslagen en rapporten aan het redactieadres toe te sturen. In deze aflevering worden een drietal rapporten onder uw aandacht gebracht.

DE BROEDVOGELS VAN TERWORM EN PRICKENIS IN 1989

Auteur: F. Hustings

Verschenen in een nieuwe reeks "Rapporten van het Natuurhistorisch Genootschap", te bestellen door f 12,50 over te maken op postgiro 429851 van het publicatieburo van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg (Groenstraat 106, Melick) o.v.v. "Rapport nr. 1".

Dit rapportje vormt een uitstekend voorbeeld van een broedvogelinventarisatie volgens de BMP-methode, waarbij alle soorten van dit fraaie landgoed tussen Heerlen en Voerendaal werden

ZELDZAME EN SCHAARSE BROEDVOGELS IN LIMBURG IN 1989

Frans Schepers
Ernest van Asseldonk
Boena van Noorden

Inleiding

In 1989 zijn er in het kader van het Bijzondere Soorten Projekt (BSP) van SOVON weer veel gegevens over zeldzame en schaarse broedvogels in Limburg verzameld. Dit moge blijken uit de in dit overzicht voorgeschotelde resultaten. Wederom hebben vele waarnemers regelmatig hun inventarisatieschoenen aangetrokken en hun waarnemingboekjes en -kaarten gevoerd met tal van gegevens.

Dit is het tweede jaarverslag in successie van het Bijzondere Soorten Projekt voor broedvogels in

Limburg. Net als in het verslag van 1988 (van Asseldonk *et al*, 1989), worden de resultaten voor de gezamenlijke districten 17 (Noord-Limburg) en 18 (Zuid-Limburg) gepresenteerd.

Uit dit overzicht zult u echter ook kunnen opmaken dat er ten opzichte van 1988 sprake is van een afname van het aantal kwartblokken waarvan gegevens werden ingestuurd. Nu is deze vermindering niet echt schrikbarend, maar hopenlijk zet deze zich in de komende jaren niet voort. Gezien het materiaal dat er in de afgelopen vijf jaar

Dankzij de zachte winters in de afgelopen jaren is overal in de provincie een herstel van de Ijsvogel-populatie geconstateerd (foto: K. Lemmens)

de relatie met de kwaliteit van het beekmilieu niet vergeten is. De auteurs hebben het echter niet bij dit beschrijvend gedeelte gelaten, maar hebben het bovendien aangedurfd om constructief met aanbevelingen te komen en aan de hand van deze aanbevelingen een toekomstbeeld te schetsen. Kortom niet alleen voor de geïnteresseerde vogelaar maar ook voor beleidsmakers een aanbevelenswaardig artikel.

Henk Swinkels

DE BERGERHEIDE, MEER DAN ZAND ALLEEN.

*Auteurs: J. Buys, J. Hermans, S. Jansen & W. Jansen.
In: Natuurhistorisch Maandblad nr. 10, 1990, pag. 251-258.*

Dit themanummer van het Natuurhistorisch Maandblad is gewijd aan de door ontgroning

bedreigde Bergerheide. Gedurende het hele jaar 1989 werd het gebied regelmatig bezocht om een indruk te krijgen van de vogelstand. Een belangrijk onderdeel hiervan was de broedvogelkartering. In 1989 werden 111 vogelsoorten waargenomen, waarvan 62 soorten met zekerheid in het gebied broedden. Belangrijke broedvogels waren Dodaars (10-13), Geoorde Fuut (2-3), Wintertaling (13), Zomertaling (1), Slobeend (9-11), Tafeleend (1-5), Kwartel (9), Kleine Plevier (5-10), Nachtzwaluw (12), Boomleeuwerik (29-44), Roodborsttapuit (11-12), Geelgors (42-48) en Ortolaan (1). Van de wintergasten zijn vooral Klapekster (1 à 2 exemplaren) en Blauwe Kiekendief het vermelden waard. Samen met het landgoed De Hamert is de Bergerheide het belangrijkste gebied voor heidevogels op de oostelijke Maasoever in Noord Limburg.

Jo van der Coelen

Met 'Limburgse Vogels' 1991 in!

De eerste Jaargang van Limburgse Vogels zit er op. We hebben dit jaar niet stil gezeten. Elk nieuw nummer werd op enkele punten bijgeschaafd om uiteindelijk te komen tot een voor ons, en hopelijk ook voor u, goed uitziend vogeltijdschrift met een gevarieerd aanbod aan artikelen. Het aantal abonnee's bedroeg in januari van dit jaar al 210, wie had durven dromen dat dit aantal eind 1990 zou oplopen tot 370! De redactie is zeer blij met de grote belangstelling van zowel Limburgse, niet-Limburgse en zelfs buitenlandse lezers. Wij willen u bij deze dan ook bedanken voor het vertrouwen dat u in ons hebt gehad en hopelijk ook in 1991 zult hebben. De redactie heeft voor u nog vele leuke en lezenswaardige artikelen in petto, maar de voort-

gang van 'Limburgse Vogels' is en blijft in belangrijke mate afhankelijk van uw ondersteuning. We hopen dan ook dat weer evenveel mensen een abonnement voor 1991 nemen. U kunt dit doen door het benodigde bedrag (minimaal fl 17,50 ; voor leden van Vogelwacht Limburg en het Natuurhistorisch Genootschap minimaal fl 15,-) **vóór 31 januari** over te maken met behulp van de bij dit nummer gevoegde acceptgirokaart. Een hoger bedrag mag óók! Een andere vorm van ondersteuning is dat u de redactie blij maakt met een geschreven bijdrage. Als redactie zijn wij 'ten alle tijden' bereid u met woord en daad bij te staan.

Rest ons nog u voor 1991 veel leesgenot toe te wensen en denk erom: **Ga met 'Limburgse Vogels' 1991 in !**

Inzenden kopij

Kopij voor het volgend nummer van Limburgse Vogels (nr. 1-1991) dient vóór 1 februari 1991 binnen te zijn. Kopij voor nr. 2-1991 dient vóór 1 mei bij de redactie aanwezig te zijn.

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 1, nr. 4, december 1990.

ARTIKELN

- 1 Zeldzame en schaarse broedvogels in Limburg in 1989 (*Frans Schepers, Ernest van Asseldonk en Boenavan Noorden*)
- 13 De Kramsvogel als broedvogel in het Roerdal in 1990 (*Jan Boeren*)
- 16 De Kievit *Vanellus vanellus* als Zuidlimburgse akkervogel (*Fred Hustings*)

BIJZONDERE WAARNEMINGEN

- 25 Pestvogels in Geulle, voorjaar 1990 (*Math Dolmans*)
- 25 Kwartelkoning in de Bouxweerd, augustus 1990 (*Ron Berkhout*)
- 27 Poelruiter, nieuwe soort voor Limburg (*Wouter Helmer & Ran Schols*)

VERSCHEENEN RAPPORTEN EN VERSLAGEN

- 27 De broedvogels van Terworm en Prickenis in 1989 (*Frans Schepers*)
- 28 Jaarverslag 1989 VWG "De Haeselaar", Echt (*Frans Schepers*)
- 28 Het belang van de Zuidlimburgse beken voor de fauna (*Henk Swinkels*)
- 29 De Bergerheide, meer dan zand alleen (*Jo van der Coelen*)

MET 'LIMBURGSE VOGELS' 1991 IN !